
lingvist ²⁰¹⁴ [ik] a

PRAHA

Lingvistika Praha 2014
2. ročník, 10.–12. dubna 2014

Sborník abstraktů

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Ústav českého jazyka a teorie komunikace • Ústav obecné lingvistiky

Obsah

Plenární přednášky

Tomáš Duběda: <i>Fonologie výpůjček: „Hosté legalizují svůj pobyt“</i>	3
Jarmila Panevová: <i>Syntax jako lingvistická disciplína</i>	4
Pavel Machač: <i>Zvuk řeči jako realita a fikce</i>	5

Workshopy

Statistika v lingvistickém výzkumu	6
Specifika vytváření a vytěžování českých a anglických diachronních korpusů	8
Přístupy v sociolingvistice	12
Emoce v jazyce	15
Osvojování mateřského jazyka	20

Volné sekce

Volná sekce I.	23
Volná sekce II.	26
Volná sekce III.	29
Volná sekce IV.	32

Poznámka: v seznamech literatury byly ponechány jen položky citované přímo v textu abstraktu.

Plenární přednášky

Fonologie výpůjček: „Hosté legalizují svůj pobyt“

Tomáš Duběda (FF UK)

čtvrtek 10:45–12:00 v místnosti 104

Cílem přednášky je zprostředkovat celkový pohled na fonologickou adaptaci výpůjček, xenismů a cizích vlastních jmen. Ta je paralelní adaptaci morfologické (a případně též syntaktické) a představuje problém relevantní jak pro fonologii, fonetiku a lexikologii, tak pro kontaktnou lingvistiku, stylistiku a ortoepii.

Fonologická adaptace je motivována požadavkem efektivního fungování výpůjčky v cílovém jazyce. Její povaha a míra se různí podle (a) podobnosti fonologických systémů zdrojového a cílového jazyka, (b) fonologické invazivnosti cílového jazyka (tj. odolnosti vůči pronikání cizích fonologických prvků), (c) zdrojového jazyka (např. principy adaptace českých galicismů se částečně liší od principů adaptace anglicismů), (d) typu slova (vlastní jména jsou vůči adaptaci odolnější než obecná jména), (e) stáří výpůjčky, (f) pravopisné adaptaci (pravopis má na výslovnost stabilizační vliv), (g) výpovědní situaci a jejích aktérech (např. citátová výslovnost je častější v akademické sféře než v médiích a běžné komunikaci). Adaptace cizích slov je do značné míry přirozená, vzhledem k perifernosti, roztříštěnosti a rychlejšímu vývoji tohoto lexikálního subsystému je však častěji než domácí slovní zásoba předmětem metajazykových úvah mluvčích.

Adaptaci výpůjčky modeluje fonologie (Calabrese & Wetzels 2009; Kang 2011) jako „opravu nepřípustné výchozí formy“ (*repair of illegal input*), při níž jsou vyřešeny konflikty mezi zdrojovým a cílovým fonologickým systémem. Podobnost systémů a neinvazivnost cílového jazyka snižují míru adaptace (viz např. německé anglicismy), odlišnost systémů a invazivnost cílového jazyka ji naopak zvyšují (to může vést až k nerozpoznatelnosti výpůjčky mluvčími zdrojového jazyka, např. v jap. キャベツ [kjabetsu] < ang. *cabbage*). Cizí fonologické prvky integrované do domácího systému (čeština: /f, g, ɔ:, au, εu, dʒ/; francouzština: /ŋ/; hindština: /f, z, ʃ/) jsou signálem cizosti slova. O původu slova dále vypovídají fonotaktická specifika (např. pro české galicismy jsou typická zakončení /ɛ:l/, /ɔ:l/, /ɔn/, /a:n/, /ɛ:r/ – *komuniké, šapitó, bujon, bonviván, exteriér*; slova končící ve francouzštině na /ŋ/ jsou v drtivé většině anglicismy), která mohou být i zdrojem nesprávných analogií a „zbytečných oprav“ (*unnecessary repairs*).

Fonologická adaptace výpůjček může probíhat podle osmi různých (avšak kombinovatelných) principů: (a) fonologická aproximace (*drive/drajv* [drajf]); (b) grafická výslovnost (*poste restante* [pɔste restantɛ]); (c) původní výslovnost (tzv. citátová) nebo snaha o ni; (d) analogie se zdrojovým jazykem (*Auguste* [ɔʒist]); (e) analogie s cílovým jazykem (*protěžovat* místo *protežovat*); (f) vliv třetího jazyka (*cordon bleu* [gɔ:rɔn blu:]); (g) vliv univerzálií (*peleton* místo *peloton*); (h) nejasně motivovaná výslovnost (*pangejt* < *banquette*).

Literatura: CALABRESE, A. – WETZELS, W. L., eds. (2009) *Loan Phonology*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins • DUBĚDA, T. – HAVLÍK, M. – JÍLKOVÁ, L. – ŠTĚPÁNOVÁ, V. (v tisku) *Loanwords and Foreign Proper Names in Czech: A Phonologist's View*, *Proceedings of Olinco 2013* • KANG, Y. (2011) *Loanword phonology*, in M. van Oostendorp – C. Ewen – E. Hume – K. Rice, eds., *Companion to Phonology*, Wiley-Blackwell.

Syntax jako lingvistická disciplína

Jarmila Panevová (MFF UK)

čtvrtek 13:00–14:15 v místnosti 300

1. Předmět studia syntaxe. Její stručná historie v porovnání s jinými lingvistickými (gramatickými) disciplínami. Teoretické požadavky na syntax – konsistence.

2. Syntax v českých (středních) školách, základy, rozsah

(1) *Politici na radnicích mají možnost odmítnutí referenda ohlásit.*

(LN, 24. 1. 2014)

(2a) *Dívka rovná ve výloze vystavený kabát.*

(2b) *Dívka koupila ve výloze vystavený kabát.*

3. Dva nejčastější přístupy k popisu syntaxe:

(i) závislostní (česká syntax, funkční generativní popis)

(ii) bezprostředně složková (Chomsky a generativní gramatika)

Výhody a nevýhody (i) a (ii).

4. Charakteristika českých syntaxí:

- dvourovinná větná syntax, větné vzorce (Daneš, Hlavsa, Kořenický aj.)
- věta jednoduchá – souvětí
- ??? valenční syntax vs. analytická (větně členská) syntax.

5. Víceznačnost (homonymie) vět – způsobena různými prostředky

(3) *Třicet nemocnic chce zrušit ministerstvo zdravotnictví./Štěně kouslo kotě.*

(4) *Chlapec honí pána na kole./Profesoři dostávají jmenování od presidenta (prostřednictvím ministra školství).*

(5) *Zapojení studentů do akce bylo přínosem.*

6. Výběr některých problematických/dosud nepropracovaných aspektů syntaktického popisu

6.1 Gramatikalizace diatezí (na příkladu rezultativu) – důsledky pro gramatiku

6.2 Různé pohledy na „všeobecný podměť“/deagentizaci/anonymizaci agentu vs. pohled starší tradice:

- (6) *U Medvídků dobře vaří.*
- (7) *Na začátku věty píšeme velké písmeno.*
- (8a) *U Medvídků se dobře vaří.*
- (8b) *Na začátku věty se píše velké písmeno.*

6.3 Elipsy u srovnávacích konstrukcí, výrazů uvozených *kromě, místo*

- (9) *Žije si jako u maminky./Žije si jako maminka.*
- (10) *Kromě na hory pojedou také k moři.*
- (11) *Kromě tebe mi negratuloval nikdo.*
- (12) *Místo do Nitry přijel do Bratislavy.*

Zvuk řeči jako realita a fikce

Pavel Machač (FF UK)

pátek 11:45–13:00 v místnosti 104

Komplikovaný vztah mezi *předmětem vnímání* a *vnímáním předmětu* zasahuje i tak všední, a přitom významný fenomén každodenní potřeby, jakým je zvuk řeči. Řeč v podobě, v jaké ji nejčastěji užíváme, je reprezentována signálem zdánlivě značně nedokonalým a pochybným. Často totiž postrádá kontrast mezi jednotkami, potřebný k jejich adekvátní identifikaci, a stává se pozoruhodně spleťtým tkanivem náznaků a enigmatických nápověd. Tuto – s jistou nadsázkou řečeno – trpkou skutečnost však při percepci rodného jazyka zlehka kompenzujeme, aniž bychom si jako posluchači povšimli, že během rozhovoru provádíme rekonstrukční práce, a aniž bychom si všimli jako mluvčí, že vytváříme polotovary. Nevšimneme si, dokud komunikace plní svůj hlavní účel.

Přednáška bude zaměřena na redukované řečové formy na úrovni slov a slovních spojení, které tvoří drtivou většinu našeho běžného vyjadřování. Zvukové ukázky a jejich rozbor naznačí některé principy identifikace redukovaných forem a úlohu kontextu pro rozpoznatelnost lexikálních jednotek v souvislé řeči. Řečové redukce různého stupně a rozsahu budou nahlíženy z hlediska stability a variability fonetických rysů. Na základě konceptu *minimální fonetické informace* obsažené v řečovém signálu se dotkneme vlivu percepce na vynakládání mluvního úsilí mluvčím. Představen bude rovněž příklad potenciální hláskové změny v současné češtině. Na nedávno provedených studiích budou následně ukázány foneticko-fonologické procesy odehrávající se ve spontánní češtině.

Fonetické redukce, jež nás provázejí v každodenní komunikaci, zahrnují jak výrazně komplikované a variabilní struktury v oblasti produkční a akustické, tak zjednodušující milosrdný „sebeklam“ v oblasti percepční, přičemž interakce obou těchto procesů vede ke vzájemnému porozumění. Cílem přednášky je nabídnout posluchačům vhled do problematiky, která je sice v samotném řečovém aktu povětšinou nenápadná, avšak zároveň je podmínkou pro odpovídající průběh mluvené komunikace.

Statistika v lingvistickém výzkumu

Václav Cvrček a Jiří Mácha

čtvrtek 14:30–18:00 v místnosti 18
14:30–16:00 příspěvky účastníků, 16:30–18:00 workshop

Anotace workshopu

Vyhodnocování kvantitativních jazykových dat se v moderní lingvistice stává jednou z nejpoužívanějších metod. Nejde přitom jenom o oblast kvantitativní jazykovědy, která s rozvojem korpusové lingvistiky dostala nový impuls, ale také o různá socio- a psycholingvistická šetření, která je třeba statisticky vyhodnocovat a interpretovat. Představit celou oblast statistického zpracování dat je v rámci jedné přednášky nemožné. Workshop proto výběrově představí několik konkrétních příkladů statistického lingvistického výzkumu, na nichž ilustruje nejběžnější pojmy statistického vyhodnocování spolu s nastíněním některých úskalí, na která badatelé můžou narazit.

Workshop by měl také sloužit jako prezentace vlastního výzkumu účastníků konference. Při výběru budou preferovány příspěvky, které při hodnocení výsledků užívají netriviální statistické postupy nebo které se potýkaly s problémy statistického rázu, jež mohou posloužit jako inspirace pro ostatní účastníky.

Analýza statistických dat při korpusovém výzkumu víceslovných předložkových jednotek s místním významem (na materiálu korpusu SYN2010)

Aksana Mikalayenka (FF UK)

čtvrtek 14:30–15:00 v místnosti 18

Tento příspěvek se věnuje analýze statistických dat získaných korpusovou sondou doposud téměř nepopsané skupiny víceslovných předložkových jednotek. Jedná se o víceslovné jednotky složené z místních příslovcí a primárních předložek, které se v řeči vyskytují jako jeden celek ve funkci místní předložky. Takovými jednotkami jsou např. *blízko k* komu/čemu, *blízko u* koho/čeho, *daleko od* koho/čeho, *nedaleko od* koho/čeho, *vysoko nad* kým/čím aj.

Způsobem excerpce z dosavadních českých mluvnic a příruček byl sestaven seznam místních příslovcí, která by potenciálně mohla být komponenty zkoumaných víceslovných útvarů. Tento pracovní seznam v současné době čítá 111 příslovcí. Dále pomocí vyhledávacího systému korpusu SYN2010 bylo ověřeno, zda se vyskytují nebo nevyskytují spojení daných příslovcí a primárních předložek a v případě jejich výskytů bylo zjištěno, s jakými předložkami se daná příslovce pojí a zda jsou tato spojení náhodným sběhem slov nebo ustáleným slovním spojením. Tímto způsobem byl získán soubor charakteristických místních předložkových jednotek typu *příslovce*

+ *primární předložka*, který momentálně obsahuje 80 jednotek. Zároveň byly získány údaje o jejich frekvenci a podílu výskytů hledaných spojení na celkovém počtu výskytů příslovcí zařazených do jejich struktury. Dle těchto předpokladů byl systematizován výběr zkoumaných jednotek a tyto jednotky byly zanalyzovány z jejich kvantitativní stránky. Přehledné výstupy této analýzy jsou prezentovány v daném příspěvku. Závěrem je posuzována hodnota kvantitativní analýzy ve výzkumu této skupiny předložkových jednotek.

Konfidenční intervaly v empirické lingvistice

Jiří Milička (FF UK)

čtvrtek 15:00–16:00 v místnosti 18

Dnes mainstreamové paradigma empirické vědy při porovnávání vlastností dvou a více entit vyžaduje vyvracení nulové hypotézy, že se dané dvě entity signifikantně neliší. Tato praxe, která vznikla jako jakýsi užitečný hybrid mezi Neyman-Pearsonovým a Fisherovým přístupem, naráží na své limity ve chvíli, kdy je pro výzkumníka důležité nejen to, že se dané entity v dané vlastnosti liší, ale také jak moc se liší, což je důležité zvláště když si uvědomíme, že statistická signifikance v textech neznamena reálnou signifikanci v praktickém životě. Pro tyto případy je užitečné pracovat s konfidenčními intervaly, což ovšem v lingvistickém výzkumu bohužel není standard.

Příspěvek ukáže, jak mohou být konfidenční intervaly užitečné při práci s lingvistickými entitami na praktických příkladech a na reálných datech získaných v souladu s obvyklými metodami korpusové lingvistiky. Nejprve bude ukázáno, jak lze výhodně použít konfidenční intervaly pro binomické rozdělení, následně pro multinomické rozdělení. Dále bude předvedena metoda získávání konfidenčních intervalů pro neznámá rozdělení, tzv. bootstrapping, což je velmi užitečné, neboť drtivá většina lingvistických entit má rozdělení jiné než normální, což mimo jiné znemožňuje užití např. Studentova testu a podobných standardních testů a statistických metod, které normální rozdělení vyžadují. Příspěvek bude probíhat takovým tempem, aby si účastníci mohli dané postupy sami vyzkoušet (budou-li mít při ruce počítač) a případně přímo vznášet dotazy.

Specifika vytváření a vytěžování českých a anglických diachronních korpusů

Karel Kučera, Martin Stluka, Ondřej Tichý a Anna Zitová

pátek 14:30–18:30 v místnosti 104
14:30–16:30 příspěvky účastníků, 17:00–18:30 workshop

Anotace workshopu

Každý historický lingvista, který se rozhodne pro svůj výzkum čerpat z korpusových dat, musí být připraven čelit celé řadě úskalí. Ta jsou dána jak zvláštnostmi historického materiálu, tak jeho nesnadným zpracováním, ale i samotnou podstatou zkoumání jazyka měnícího se v čase. Vítejte tedy všechny příspěvky, které se dotýkají výše zmíněných specifíků, přičemž preferujeme příspěvky založené na práci s českými nebo anglickými diachronními korpusy.

V praktické části si na českém materiálu vyzkoušíme, jak se zpracovávají dobové texty do korpusové podoby (včetně značkování) a ukážeme si tak, jaké problémy při práci s takovými daty můžeme očekávat. Na diachronní složce Českého národního korpusu a na vybraných anglických diachronních korpusech si pak pomocí několika příkladů vyzkoušíme, jak historická data efektivně prohledávat, co v nich můžeme hledat a co bychom od nich očekávat neměli.

Průzkum paralelních dvojjazyčných textů v otázce určení autorství staročeského překladu

Markéta Pytlíková (ÚJČ AV ČR)

pátek 14:30–15:00 v místnosti 104

Atribuce překladového textu konkrétnímu překladateli pouze na základě jazykových a stylistických specifíků je relativně málo probádanou problematikou a nelehkým úkolem vzhledem ke dvěma jazykovým rovinám, s kterými je v takovém případě nutno pracovat. Atribuční pokusy tohoto typu jsou samy o sobě zajímavé, protože pomáhají hledat odpověď na otázku, zda lze jednoznačně a kvantifikovatelně rozpoznat individuální styl překladatele. Zvláštní smysl však mají zejména tam, kde je určení překladatelského autorství z jiných (například historických) pramenů obtížné nebo přímo nemožné, například na poli překladatelství staročeského, kde jsou překladatelé jmenovitě zmíněni jen výjimečně, i když se často jedná o významné literární osobnosti.

V našem příspěvku bychom rádi představili pokus o atribuční průzkum týkající se určení překladatelských individualit v rámci nejstaršího českého biblického překladu z půle 14. století. Tento zásadní překladatelský počin je totiž kolektivním překladatelským dílem, u něž není atribuce biblických knih jednotlivým překladatelům dodnes

zcela jednoznačná. Vhodnou metodou pro hlubší zkoumání tohoto problému se ukázal průzkum korpusu paralelních textů. Specifický rys bible – existence několika téměř totožných textů v různých biblických knihách – se totiž ukázal jako ideální prostor pro prozkoumání stylu různých (?) překladatelů, kteří je převedli do staré češtiny.

Na porovnání překladu sloves a spojovacích výrazů z paralelních textů A (2Rg 5–8; 10 a 1Par 11; 13–14; 17–19) a B (4Rg 18–20 a Is 36–39) a prostřednictvím hodnocení výsledků metodou chí-kvadrát ukážeme možnosti i limity této atribuční metody a zamysleme se nad jejím možným užitím nad rámec zkoumaných staročeských textů.

Ke staročeským lexémům *natrhlý* a *natrhlina*

Kateřina Voleková (ÚJČ AV ČR)

pátek 15:00–15:30 v místnosti 104

Vydávání staročeských textů v edičním modulu a jejich zařazování do staročeské textové banky na internetovém portálu Vokabulář webový, které probíhá v oddělení vývoje jazyka ÚJČ AV ČR, v. v. i., s podporou projektu GA ČR č. P406/10/1140 *Výzkum historické češtiny (na základě nových materiálových bází)*, přináší pro výzkum staré češtiny nezřídka nové doklady na staročeské lexikální jednotky. A to i přesto, že se v některých případech jedná o památky, které již byly v druhé polovině 20. století excerповány pro Staročeský slovník.

Například excerpte latinsko-českých slovníků z 15. století nebyla totální, jak při vydávání těchto děl postupně vychází najevo. Edice Slovníku ostříhomského (rukopis, Ostříhom, Metropolitní knihovna, sign. Ms. II 8, s. 58–63, 66–152) přinesla mj. další jedinečné doklady na lexémy z čeledi archaického slovesa *naditi* ‚spojovat‘, kromě toho i doklady na ojedinělé předponové sloveso *přinaditi* a verbální substantivum *snaženie* (Voleková, 2013).

Příspěvek se zaměří na další dva dosud nezachycené staročeské lexémy z téhož lexikografického díla, adjektivum *natrhlý* ‚potrhlý, šílený, bláznivý‘ (*[M]ania natrhlina* SlovOstřS 92) a substantivum *natrhlina* ‚potrhlost, šílenství, bláznoství‘ (*Maniacus natrhlý* SlovOstřS 92), a srovná je s dalšími staročeskými lexémy s kořenem *-trh-* a významem ‚blázen, šílenec, potrhlý člověk‘ (*trhlík, trlek, trhlena, trženec, vztržlec* a další). Co se týče materiálových zdrojů, budeme vycházet především ze stávajících diachronních korpusů (Staročeská textová banka, DIAKORP) a lístkových kartoték (Kartotéka Jana Gebauera, Lístková kartotéka ke Staročeskému slovníku) doplněných o nově vydávané staročeské prameny.

Literatura: *Český národní korpus – DIAKORP* [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK v Praze. Cit. 9. 1. 2014. Dostupný z WWW: <<http://ucnk.ff.cuni.cz/diakorp.php>>. ● *Staročeská textová banka. Vokabulář webový* [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Cit. 9. 1. 2014. Dostupný z WWW: <<http://vokabular.ujc.cas.cz/banka.aspx>>. ● *Elektronický slovník staré češtiny* [online]. Cit. 9. 1. 2014. Dostupný z WWW: <<http://vokabular.ujc.cas.cz>>. ● *Kartotéka Jana Gebauera. Vokabulář webový* [online]. Cit. 9. 1. 2014. Dostupný z WWW: <<http://vokabular.ujc>>.

cas.cz/kartoteky.aspx?db=3>. • *Lístková kartotéka ke Staročeskému slovníku*. Uložena v oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. • *Staročeský slovník*. Praha 1968–2006. • VOLEKOVÁ, Kateřina (2013): Brněnský latinsko-německo-český slovník zapsaný za slovníkem *Catholicon*. *Listy filologické*, 136, s. 59–123.

Podklady pro automatickou morfologickou analýzu staročeských apelativ: případ ženských *ja*-kmenů a *i*-kmenů

Pavλίna Jínová (FF UK)

pátek 15:30–16:00 v místnosti 104

Vytváření podkladů pro automatickou morfologickou analýzu staročeských apelativ je jedním z prvních kroků při přetváření Staročeské textové banky (v současnosti zhruba 2,5 milionu českých tokenů) z databáze textů v lepší nástroj lingvistického výzkumu. Podklady jsou vytvářeny pro obecná jména vyskytující se v textech od počátku česky psané produkce zhruba do roku 1500.

Na rozdíl od přístupů, které k tagování a lemmatizaci diachronních korpusů používají nástroje vytvořené pro synchronní stadium (viz např. anotaci staroruských textů (Meyer, 2011) nebo pokus se starou češtinou (Hana et al., 2012)), vycházíme v našem přístupu přímo ze starého jazykového materiálu a snažíme se zohlednit co nejvíce z diverzity, kterou v něm nacházíme, ovšem při zachování celkového systematického pohledu (v podkladech je třeba vytvořit bázi pro generování všech tvarů všech jmen doložených z daného období). Při vytváření pokladů využíváme slovníky vytvořené pro dané období (shromážděné jako součást webového hnízda pro starou češtinu (<http://vokabular.ujc.cas.cz>)) a dostupné popisy deklinace (nejobsáhlejší pohled poskytuje Gebauer (1960 a 1963)). Vzhledem k tomu, že popisy deklinace jsou pro naše účely v mnoha případech nedostačující, doplňujeme je na základě ruční analýzy textů ze Staročeské textové banky. Součástí práce je také systematické zohledňování hláskových změn a změn v kmeni, které deklinaci provázejí.

Cílem tohoto příspěvku je ukázat problémy spojené s přípravou zmíněných podkladů na příkladu ženské *ja*-kmenové a *i*-kmenové deklinace. Pro tyto deklinace je typická složitá distribuce původně nenáležitých koncovek, která postupně formuje nový, dodnes ne zcela ustálený deklinační typ *píseň* (nejnovější příspěvky k problematice viz Vajdllová (2012 a 2013)). Na základě gramatického popisu a textové analýzy se pokusíme navrhnout, jak by mohl vypadat podklad pro tyto dvě deklinace. Základním problémem přitom bude vyvážení doložení a systémového pohledu.

Literatura: GEBAUER, Jan (1960): *Historická mluvnice jazyka českého. Díl III. Tvarosloví. I. Skloňování*. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha. • GEBAUER, Jan (1963): *Historická mluvnice jazyka českého. Díl I. Hláskosloví*. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha. • HANA, Jirka, LEHEČKA, Boris, FELDMAN, Anne, ČERNÁ, Alena, OLIVA, Karel (2012): Building a Corpus of Old Czech In: *Proceedings of the Adaptation of Language Resources and Tools for Processing Cultural Heritage Objects Workshop associated with the 8th International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012)*. • MEYER, Roland (2011): Old wine in new wineskins? Tagging Old Russian via annotation projection from modern translations.

Russian Linguistics 35 (2), 267–281. • *Staročeská textová banka* [on-line] [Old-Czech Text Bank]. Version 09. 12. 2013 [cited 13. 01. 2014]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Available at: <<http://vokabular.ujc.cas.cz/banka.aspx>>. • VAJDLOVÁ, Miloslava (2013): *Ja-kmenová feminina s alternativním zakončením nom. sg. -ě/0 ve vztahu k deklinačnímu typu píseň* (pohled vývojový). *Lingvistika Praha*, 2013. Dostupný z WWW: <<http://lingvistikapraha.ff.cuni.cz/node/180>>. • VAJDLOVÁ, Miloslava (2012): O formování nekmenového deklinačního typu píseň (se zaměřením na období staro- a středněčeské). In: Čmejrková, S. – Hoffmanová, J. – Klímová, J. (eds.). *Čeština v pohledu synchronním a diachronním: stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*. Praha: Karolinum, s. 184–189. • *Vokabulář webový* [on-line] [Web Dictionary]. Version 0.9.1. [cited 13. 01. 2014]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Available at: <<http://vokabular.ujc.cas.cz>>.

Analýza staročeské morfologie v Excelu

Boris Lehečka (ÚJČ AV ČR)

pátek 16:00–16:30 v místnosti 104

Program Microsoft Excel je tabulkový procesor využívaný pro zpracování dat a prezentaci jejich analýzy v podobě grafů. Od roku 2012 je pro tento program k dispozici nástroj PowerPivot, s jehož pomocí lze vytvářet relace mezi tabulkami podobně jako v relačních databázích a analyzovat velké objemy dat (stamiliony řádků) přímo v Excelu. Nástroj Power Query, dostupný od roku 2013, slouží k extrakci a úpravě dat z různorodých zdrojů, k čemuž využívá funkcionální programovací jazyk Power Query Formula Language. Oba nástroje jsou k dispozici pro Excel 2010 a novější verze.

Příspěvek představí uvedené nástroje na příkladu analýzy korpusových dat pro zpracování automatické morfologické analýzy staročeských apelativ (Jínová 2014). Po úvodním seznámení s doplňky a jejich možnostmi bude následovat ukázka přípravy korpusových dat: extrahování tokenů a dalších relevantních údajů o nich z tzv. vertikály staročeské textové banky. Po importu získaných dat do PowerPivotu se zaměříme na vytváření relací mezi tabulkami a tvorbu kontingenčních tabulek a grafů v Excelu. Doplňek Power Query poslouží pro generování slovních tvarů zkoumaného deklinačního vzoru.

S pomocí PowerPivotu je možné analyzovat korpusová data a vytvářet přehledy podle svých vlastních potřeb bez korpusového manažera a připojení k internetu. Nevýhodou tohoto přístupu je nutnost předzpracovat data z vertikály a chybějící kontextové informace zkoumaných tokenů.

Literatura: JÍNOVÁ, Pavlína (2014): Podklady pro automatickou morfologickou analýzu staročeských apelativ: případ ženských ja-kmenů a i-kmenů. *Lingvistika Praha* 2014, 11. 4. 2014. • *Power Query*. Microsoft Power Query pro Excel. Dostupné z WWW: <<http://www.microsoft.com/cs-cz/download/details.aspx?id=39379>>. • *PowerPivot*. Microsoft® SQL Server 2012 SP1 PowerPivot for Microsoft Excel 2010. Dostupné z WWW: <<http://www.microsoft.com/cs-cz/download/details.aspx?id=29074>>. • *Staročeská textová banka* [online]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupná z WWW: <<http://vokabular.ujc.cas.cz/banka.aspx>>.

Přístupy v sociolingvistice

Jan Chromý a Marián Sloboda

pátek 14:30–18:30 v místnosti 1
14:30–16:30 příspěvky účastníků, 17:00–18:30 workshop

Anotace workshopu

Sociolingvistika je dnes už etablovanou, rozsáhlou a členitou výzkumnou oblastí pokrývající různé podoby vztahu mezi jazykem a společností – sociálně podmíněnou variabilitu jazyka i vliv jazyka na společenskou strukturu a sociální vztahy. Vývoj sociolingvistiky byl přitom provázen proměnami hledisek zahrnujícími jak diverzifikaci teorie, tak charakter kladených otázek. Cílem workshopu je konfrontovat různé metodologické přístupy v praxi a zároveň ukázat přínos vybraných přístupů na příkladu konkrétních studií.

Do první části workshopu jsou vítány příspěvky založené na empirickém výzkumu sociolingvistických témat, jako je jazyková variace a jazyková změna, multilingvismus, multimodalita, jazyk a sociální jednání, jazyk a identita, gender, věk, sociální skupina, mobilita, výchova a vzdělávání, práce, ekonomie a moc, jazykový management, jazyková politika aj. Příspěvky můžou zaujmout kterýkoliv výzkumný přístup – variační, diskurzivně analytický, sociálně sémiotický, etnografický...

Ve druhé části workshopu se zaměříme na širší disciplinární kontexty přednesených příspěvků a ilustrujeme si rozdíly mezi variačním a etnografickým přístupem, které předpokládají různé pojetí jazyka. Prodiskutujeme, do jaké míry toto pojetí určuje volbu výzkumných témat a zda jde o přístupy, které se doplňují, nebo vylučují.

Hovorová francouzština v Quebecu a ve Francii: Porovnání teorie a praxe, co říkají slovníky a co říká dotazník

Martin Růžička (FF UP)

pátek 14:30–15:00 v místnosti 1

Francie byla v minulosti jednou z koloniálních velmocí, což se projevilo také tím, že se francouzština dostala i do Kanady, především pak do Quebecu, kde prošla odlišným vývojem než francouzština ve Francii (Auger, 2005).

Francouzština v Quebecu je rozsáhlé téma, o kterém bylo napsáno mnoho odborných publikací, které zahrnovaly např. jazykové zákony v Quebecu (Leclerc, 2012), vývoj francouzštiny na tomto území (Canac-Marquis a Poirier, 2005), studie anglicismů ve francouzštině (Maréchal, 1991) nebo rozdíly mezi francouzštinou používanou v Quebecu a dalšími variantami francouzštiny (Bagola, Niederehe a Wolf, 2007; Valdman, Auger a Piston-Halten, 2005). Mnohem méně studií se však týká hovorové francouzštiny v Quebecu, konkrétně její slovní zásoby (de Blois, 1998) a ještě těžší je najít publikaci, která by hovorovou slovní zásobu těchto dvou území porovnávala.

Právě hovorová slovní zásoba francouzštiny v Quebecu a její srovnání s hovorovým lexikem ve Francii se stalo ústředním motivem našeho výzkumu na Université Laval v Quebecu. Výzkum zahrnoval empirický sběr lexikálních jednotek a ustálených slovních spojení, ověření jejich výskytu ve vybraném quebeckém a francouzském slovníku a také výzkum v terénu za pomoci dotazníku, který zkoumal znalost, použití a přidělený význam vybraným hovorovým výrazům (lexikálními jednotkami a ustáleným slovním spojeními).

Náš příspěvek nabídne prezentaci postupů při vybírání finálního korpusu hovorových výrazů, tvorbu dotazníku a jeho aplikace v terénu, dále analýzu shromážděných dat a představení výsledků výzkumu spolu s vybranými příklady hovorové slovní zásoby v Quebecu a ve Francii.

Literatura: AUGER, Julie (2005): Un bastion francophone en Amérique du Nord: Québec; In: Valdman, A., J. Auger a D. Piston-Halten, *Le français en Amérique du Nord: état présent*; Québec: Université Laval, s. 39–79. • BAGOLA, Béatrice; Hans-Josef NIEDEREHE a Lothar WOLF (2007): *Français du Canada, français de France: Actes du VIIIe colloque international*; Tübingen: Niemeyer. • BLOIS de, Julie (1998): *Quelques aspects du lexique des jeunes Québécois: une analyse des modes de formation*: diplomová práce. Québec: Les Presses de l'Université Laval. • CANAC-MARQUIS, Steve a Claude POIRIER (2005): L'origine commune des français d'Amérique du Nord: le témoignage du lexique; In: Valdman et al. 2005, s. 517–538. • LECLERC, Jacques, Les Etats où le français est langue officielle ou co-officielle, In: *L'aménagement linguistique dans le monde*, Québec, TLFQ, [online]. Rev. 4. 4. 2013 [Cit. 14. 10. 2012]. Dostupné na: <http://www.tlfq.ulaval.ca/AXL/Langues/2vital_inter_francaisTABLO.htm>. • MARECHAL, Geneviève (1991): Etude typologique et comparative de l'anglicisation et des anglicismes dans quatre aires de la francophonie; In: Cajole-Laganier, él ne; Pierre Mar El a Linda Pepin, *Actes du colloque sur les anglicismes et leur traitement lexicographique*; Québec: gouvernement du Québec, Office de la langue française, s. 25–37. • VALDMAN, Albert; Julie AUGER a Deborah PISTON-HALTEN (2005): *Le français en Amérique du Nord Etat présent*; Québec: Les Presses de l'Université Laval.

Vznik a fungování norem při výuce němčiny na českých SŠ – analýza korektorské praxe vyučujících jakožto normových autorit Alena Čermáková (FF UK)

pátek 15:00–15:30 v místnosti 1

Předkládaný příspěvek je založen na sociopragmaticky interpretovaném pojetí spisovného jazyka, podle něhož jsou normy této variety utvářeny v první řadě v institucionalizovaných kontextech. Právě v nich totiž bývají normy spisovného jazyka většinou relevantní. Na základě logiky sociálního silového pole spisovné variety (Ammon 1995 a 2005) jsou hledáni relevantní aktéři, kteří rozhodují o normách při výuce němčiny jako cizího jazyka. Pro utváření těchto norem a následný proces jejich osvojení hraje důležitou roli institucionalizované školní vyučování. Jak se pokusil ukázat Dovalil (2011), na podobu normy spisovného jazyka jakožto cílové variety při vyučování němčiny v českém prostředí mají rozhodující vliv vyučující. Jakožto normové autority totiž u většiny žáků téměř determinují představu „správné němčiny“. Zdá se tedy, že učitelé v některých případech nejednají jako zprostředkovatelé normy (Normvermittler), nýbrž svou činností vykonávají aktivity příslušející tvůrcům normy (Normsetzer) (Gloy 1975). Za účelem

podrobnějšího prozkoumání tohoto zjištění byl proveden lingvistický experiment, jehož se zúčastnilo 66 vyučujících němčiny z různých typů českých středních škol, v němž byla detailněji analyzována jejich korektorská praxe (určitý druh jazykového managementu). V centru zájmu tohoto příspěvku se nachází proměnná perfektum u slovesa stehen. Bude ukázáno, zda vyučující užití jednotlivých variant této proměnné manažují, a pokud ano, jakým způsobem jazykový management probíhá.

Literatura: AMMON, Ulrich (2005): Standard und Variation: Norm, Autorität, Legitimation. In: Eichinger, L. M., Kallmeyer, W. (Hrsg.): *IDS-Jahrbuch Standardvariation. Wie viel Variation verträgt die deutsche Sprache?* Berlin/New York: de Gruyter. S. 28-40. • AMMON, Ulrich (1995): *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz.* Berlin/New York: Walter de Gruyter. • DOVALIL, Vít (2011): Sprachnormen im Schulunterricht: Eine Untersuchung aus soziolinguistischer Perspektive. In: Lejsková, A., Valdová, J. (Hg.): *Die Grammatik, Semantik und Pragmatik des Wortes. Ihre Erforschung und Vermittlung.* Augsburg: Wißner Verlag, 65-88. • GLOY, Klaus (1975): Der Begriff „Norm“. In: Gloy, K. *Sprachnormen I. Linguistische und soziologische Analysen* (problemata 46). Stuttgart-Bad Cannstatt: Fromann Holzboog, s. 19 – 37.

Mediální dialogické sítě v československém socialistickém tisku

Karla Tvrdá (FF UK)

pátek 16:00–16:30 v místnosti 1

Mediální obsahy je možno zkoumat celou řadou metod. Jednou z nich je analýza prostřednictvím mediálních dialogických sítí (např. Nekvapil – Leudar 2003); jedná se o soubor mediálních produktů, které jsou navzájem dialogicky propojeny, mají společné téma, případně společný způsob argumentace. Koncept se zaměřuje na intertextovost a dialogičnost, vychází z etnometodologické tradice a přímo navazuje na konverzační analýzu (např. Hutchby – Wooffitt, 2006); popis mediálních dialogických sítí je založen na skutečnosti, že rozhovory uskutečňované prostřednictvím masmédií se v zásadě odvíjejí na stejných principech jako každodenní rozhovory tváří v tvář, ale mají oproti nim i svá specifika.

Předmětem příspěvku je první pohled na mediální komunikaci v socialistickém Československu (1948–1989) prizmatem mediálních dialogických sítí. Pro analýzu byly vybrány články publikované především v Rudém právu v průběhu let 1952 a 1972 na jedné straně, a 1967 a 1989 na straně druhé. Tento výběr odpovídá hypotéze, že podoba mediálních dialogických sítí se proměňuje v závislosti na aktuální politické situaci. V příspěvku popíšu specifika mediální komunikace v protikladu ke komunikaci tváří v tvář, ale především se zaměřím na charakteristiku mediálních dialogických sítí ve čtyřech analyzovaných rocích. Pozornost věnuji zejména roku 1952, ve kterém se objevovaly mediální dialogy probíhající podle ustálených vzorců.

Na závěr se chci zmínit o problematice stanovení hranic mediální dialogické sítě. Nejde přitom pouze o její časové omezení, ale především o to, jaké typy dialogických událostí (replik) mohou být považovány za její součást.

Literatura: HUTCHBY, Ian – WOUFFITT, Robin (2006): *Conversation Analysis.* Cambridge: Polity. • NEKVAPIL, Jiří – LEUDAR, Ivan (2003): O českých masmédiích z etnometodologické perspektivy: romská identita v dialogických sítích. *Slovo a slovesnost*, 64, s. 161–192.

Emoce v jazyce

Jana Šindlerová a Kateřina Veselovská

sobota 9:30–14:45 v místnosti 104
9:30–11:00 workshop, 11:15–12:45 a 13.15–14.45 příspěvky účastníků

Anotace workshopu

Workshop je zaměřen na zkoumání různých způsobů vyjadřování emocionality v jazyce. Rozvoj Webu 2.0 v uplynulé dekádě obohatil lingvistiku mimo jiné o velké množství textů s výrazným podílem emocionálního vyjadřování – uživatelé Internetu generují příspěvky obsahující subjektivní názory, pocity a hodnocení. Zároveň zaznamenáváme rapidní vývoj nástrojů a formátů vhodných ke zpracování textových dat, vznikají anotované korpusy velkého rozsahu, lingvistům jsou dostupné technologie pro měření fyziologických reakcí na percepci textu, apod. Přesto zatím systematický popis emocionálního vyjadřování v češtině chybí.

Cílem workshopu je vytvořit prostor pro komplexní pohled na vyjadřování emocí v češtině a popsat, jak je emocionální význam utvářen prostředky z různých jazykových rovin – morfologie, větné i nadvětné syntaxe, sémantiky a pragmatiky. Zaměříme se na důležitost interakce lexikálních a strukturních významů při budování subjektivního diskurzu a budeme sledovat, jakou roli mají v systému jazykových prostředků specifických pro vyjadřování emocí dílčí oblasti zájmu lingvistiky, jako např. valence, idiomatika nebo koreference.

Vítány jsou příspěvky týkající se (nejen) následujících okruhů:

- formy a funkce emocí v jazyce; prostředky vyjadřování emocí na různých jazykových rovinách
- emoce z hlediska komunikační funkce; komunikační situace a prostředky; vyjadřování emocí z hlediska pragmatiky; konverzační analýza; emoce a komunikační maximy
- emoce v médiích; vyjadřování emocí v závislosti na typu textu a komunikačním kanálu; emoce v psaném vs. mluveném jazyce
- emoce v “nových médiích”; sociální sítě a emocionální jazyk; emoce a sociolingvistika
- emoce v neuro- a psycholingvistickém výzkumu; experimentální přístup k emocím v jazyce
- emoce v počítačovém zpracování jazyka: Sentiment Analysis, multimodální data; využití popisu emocionálního jazyka při vývoji aplikací; simulace emocí u “chatbotů”
- emoce v jazykovém korpusu; frekvence, výskyty, analýzy; korpusy emocionálního jazyka
- vyjadřování emocí z historického hlediska; vývoj emocionality v písemnictví

Konstrukce subjektivity v tištěném mediálním textu

Tereza Klabíková Rábová (FSV UK)

sobota 11:15–11:45 v místnosti 104

Příspěvek je zaměřen na problematiku konstrukce jazykové subjektivity a projevů přítomnosti autorského subjektu v textu, a to na příkladu kvalitativní analýzy dvou publicistických textů, českého a francouzského komentáře s politickou tematikou. Představuje také v teoretické rovině některé lingvistické a mediálněteoretické přístupy k jazykové subjektivitě, resp. objektivitě v psaném (tištěném) mediálním textu, přičemž vychází zejména z teorií frankofonní analýzy diskurzu (zaměřené především na lingvistické pojetí a „vědy o jazyce“), která je v tomto kontextu v našem prostředí oproti pojetí anglofonnímu stále menšinová.

Přístup, který se zabývá promluhovou perspektivou (ve frankofonní vědě známou jako *énonciation*), je v těsném styku s pragmalingvistickými východisky: záměrností a cílem komunikace, emocionalitou a argumentativností projevu atd. Významnými proměnnými jsou v tomto pojetí zejména modalizátory, polyfonní perspektiva textu, intertextualita a interdiskuzivita a význam užití konektorů pro celkové vyznění (smysl, poselství) textu. Po teoretickém úvodu je příspěvek věnován především ukázkám toho, jak se výpovědní postoj mluvčího manifestuje odlišným způsobem v českém a francouzském mediálním textu (i v závislosti na pragmatických aspektech a strukturních odlišnostech obou jazyků), které prostředky jsou pro něj charakteristické, co má na něj vliv, jaká stanoviska mluvčí jakými výrazovými prostředky zaujímá atd. Tyto prostředky uvedeme na konkrétních příkladech. Na základě výsledků analýzy, kterou představíme, se zaměříme kromě výše zmíněných prvků také na vliv celkové struktury a uspořádání (kompozice) textů na jejich výslednou argumentativnost. Ze zjištěného dovozujeme některé charakteristické prostředky mediálních textů včetně aktuálních změn v této oblasti, způsobené vlivem internetové komunikace.

Vyjadřování emocionality v československé inzerci

před rokem 1989

Petra Kleinová (FF JU)

sobota 11:45–12:15 v místnosti 104

Cíl příspěvku lze spatřovat ve zkoumání, do jaké míry byly československé reklamní komunikáty publikované před rokem 1989 emočně vyladěné. Uvědomíme-li si, že reklama se zejména dnes stala součástí života každého jedince, nelze ji opomíjet jako jeden ze silných emočních stimulů našeho jednání. Proto je součástí příspěvku také definování, co jsou emoce (jejich motivace v reklamě a jejich upřednostňování před racionálním uvažováním). Intencí tohoto příspěvku je však snaha poukázat či odhalit strategie (alespoň některé), jež využívala československá inzerce před rokem 1989. Byly u inzerátů této doby běžné strategie využívající motivy, které měly vyvolávat pocity strachu a nejistoty? Převládaly ve sledovaném období afektivní reklamní komunikáty či byla dávána přednost inzerci emotivně chladné? Nejen na tyto otázky

se snaží odpovědět předkládaný příspěvek. Jeho součástí je také vnímání sledované inzerce publikované před rokem 1989 z hlediska pragmatického. Je to především proto, že oblast pragmatiky věnuje značnou pozornost vztahu mezi textem, jeho původcem a příjemci. Sledovány jsou různé speciální prostředky (např. časové či textové orientátory), které obsahují funkci kontaktní. Ta se zaměřuje v případě inzerce především na adresáta a využívá k tomu mnohé z řečnických figur. Nelze však opomíjet hlavní z funkcí reklamního komunikátu, funkci persvazivní, jejíž součástí je funkce emotivní. Funkce ovlivňovací (též získávací, přesvědčovací či hodnotící) bývá ostentativně vyjadřována u inzerce, jež je předmětem tohoto příspěvku. Příspěvek se orientuje především na verbální část zkoumaných inzerátů. Avšak je žádoucí v některých případech přihlídnout také ke stránce neverbální, neboť mnoho reklamních komunikátů získává svou konečnou podobu sémantického sdělení právě interakcí textu a jiných sémiotických kódů (vizuální, grafické).

Emotikony a lingvistika

Zuzana Komrsková (FF UK)

sobota 12:15–12:45 v místnosti 104

Cílem příspěvku je seznámit účastníky konference s dosavadními výsledky popisu emotikonů. Příspěvek je postaven především na kompilaci poznatků z odborné lingvistické literatury a vlastního zkoumání autorky.

Příspěvek nejprve uvede historické pozadí emotikonů, tedy jejich údajně první výskyty v tištěných textech, původ grafického emotikonu, „vznik“ emotikonů :) a :(v amerických diskusních fórech, dále jejich postupné rozšiřování a „ustalování“ významu. Ukázány budou různé podoby a typy emotikonů, od nejčastěji používaných po ojedinělé, vytvořené ad hoc. V příspěvku bude navržena vlastní klasifikace emotikonů podle různých kritérií (např. sémantiky, formy, výchozího kulturního prostředí). Konfrontovány také budou různé termíny emotikon, smajlík (*smiley*), frouník (*frowney*) a samotná definice pojmu emotikon (např. Martinová, 2004; Yus, 2011).

V další části příspěvku budou představeny vybrané výzkumy zabývající se emotikony. Zejména půjde o zkoumání užívání emotikonů, a to ve vztahu k pohlaví autora (např. Wolf, 2000) a k pozici emotikonu v rámci textu (podle vlastního pozorování autorky). V souvislosti s postavením emotikonů v textu budou odvozovány sekundární funkce emotikonů, přičemž za jejich primární funkci považuje autorka příspěvku vyjadřování emocí pisatele/autora textu. Součástí příspěvku budou krátké rozbory několika typů elektronických textů (např. chatu, internetové diskuse, monologických statusů či tweetů) doprovázející výklad a nastiňující možnosti dalšího výzkumu.

Literatura: KOMRSKOVÁ, Zuzana (2010): *Emotikony a jejich využití v současných textech*. Bakalářská práce obhájená na PedF UK v Praze. ● MARTINOVÁ, O. a kol.: *Nová slova v češtině. Slovník neologizmů 2*. Praha : Academia, 2004. ● YUS, Francisco (2011): *Cyberpragmatics: Internet-mediated Communication in Context*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins. ● WOLF, Alecia (2000): *Emotional expression online: gender differences in emoticon use*. *Cyberpsychology and Behaviour*, 3, s. 827–833.

K povaze expresivních lexikálních jednotek ve staré češtině

Martina Jamborová (ÚJČ AV ČR)

sobota 13:15–13:45 v místnosti 104

Příspěvek se zaměřuje na lexikální expresivitu ve staročeských textech a zkoumá lexikální jednotky (LJ) hodnocené při diachronním lexikografickém zpracování jako expresiva.

Jakým způsobem tyto LJ nabývají expresivního příznaku? Může se tak dít formálně, např. uplatněním přípony (*sokolíček* m., expr. v oslovení ‚milý, milenec‘; *ptáčátko* n., expr. (melior.) ‚ptáčátko, ptáče, ptáček‘; nezřídka slouží deminutivní přípona k vyjádření pejorativního obsahu: *chlúbička* f., expr. (pejor.) ‚dočasná, z pohledu věčnosti bezvýznamná světská pocta‘) nebo předpony (*přězmilelý* adj., expr. ‚přemilý, nejmilejší, předražený, nanejvýš milovaný‘). Dále může zakládat expresivitu LJ její neobvyklý hláskový sklad (*šišmáníe* n., expr. ‚ohmatávání n. dotýkání se něčeho, zvl. nečistého‘; *búkati* ipf., expr. (o člověku) na koho ‚bučet, houkat, posměšně volat zvukem podobným dobytčímu bučení‘), často související s cizojazyčnou motivací LJ (*plundr* m., k střhn. *plunder, blunder*, expr. ‚cár, kus hadru‘). Expresivita je vyjadřována i neshodou přirozeného a gramatického rodu, např. pojmenováním mužské osoby pomocí neutra (*chlápě* n., expr. (pejor.) ‚potomek „chlapa“‘) atd.

Expresivní příznak získávají staročeské LJ také sémantickými změnami, např. intenzifikací obsahu svého synonyma (*odřieti* pf., expr. koho ‚odřít, obrat, oloupit‘) nebo konkretizací označované představy (*odutý* adj., expr. ‚nadutý, nafoukaný, domýšlivý‘; *okydnúti* pf., expr. koho čím [hanlivým] ‚pošpinit něčím, nařknout z něčeho‘) aj.

Je třeba posuzovat společně změny formální a sémantické. Např. LJ tvořené demin. příponou lze hodnotit jako expresiva jen v případě, že současně vykazují expresivní příznak na sémantické úrovni (např. *okatička* f., expr. ‚žena s hezkýma, výraznýma očima‘ na rozdíl od neexpresivního *perlička* f. ‚perlička, malá perla‘).

Korpusová analýza výrazů vyjadřujících postojovou a evaluativní modalitu k propozici věty

Martin Janečka (FF UP)

sobota 13:45–14:15 v místnosti 104

Cílem příspěvku je pomocí subkorpusu SYN2013PUB ukázat, v jakých kontextech mohou emocionálně zabarvené výrazy *bohužel* a *bohudík* nabývat charakteru větných ekvivalentů, jakými slovními druhy se v daných kontextech stávají a jaké funkce mají jejich synonyma a antonyma. Souběžně s ukázkami jednotlivých výrazů hodlám pomocí několika příruček (ESČ, MČ, manuál k PDT 2.0 aj.) dokládat nekonzistenci ve výkladech o daných typech výrazů a kriticky ji reflektovat. Rovněž se pokusím analyzovat synchronní i diachronní aspekty kvalitativních a kvantitativních disparit mezi částicí *bohužel*, jejím antonymním korelátům *bohudík* a jejich

synonymy a následně prokázat, že se tyto postojové/evaluativní výrazy vztahují k celé propozici, nikoli pouze k predikátu.

Na základě empirického výzkumu mám totiž důvod se domnívat, že je výraz *bohužel*, který vykazuje potenciál absorbovat větnou propozici, používán v kontextech, ve kterých z různých důvodů dochází k upozadění původce negativní skutečnosti vyjadřované danou výpovědí. Výrazy *bohudík/bohudíky/díkybohu* jsou naproti tomu použity ve většině případů tak, že k upozadění původce pozitivní skutečnosti nedochází, jelikož je tento původce z různých příčin neznámý. Lze se domnívat, že velmi nízká frekvence těchto výrazů v textech současné psané publicistiky (oproti výrazu *bohužel*) nasvědčuje rovněž tomu, že se výrazy *bohudík/bohudíky/díkybohu* při vyjádření pozitivní skutečnosti používají pouze marginálně, zpravidla jako spontánní prostředek typický pro mluvený projev, a vzhledem k tomu zatím – na rozdíl od *bohužel* – do psaných textů příliš nepronikají.

Literatura: Kol. autorů (2002): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN. • DANEŠ, F. – HLAVSA, Z. – GREPL, M. (1987): *Mluvnice češtiny 3*. Praha: Academia.

Vliv emocí na sémantickou kategorizaci

Kristýna Tomšů (MFF UK)

sobota 14:15–14:45 v místnosti 104

Emoce napomáhají porozumění jazyku a podněcují k činnosti, jsou tedy nedílnou součástí lidské komunikace. Ve svém příspěvku představím svou diplomovou práci, ve které jsem se zabývala tím, jakým způsobem emoce ovlivňují zpracování jazyka, konkrétně sémantickou kategorizaci. Narozdíl od dřívějších studií zabývajících se interferencemi mezi emocemi a jazykem byla v mých experimentech jako stimuly použita slova bez emocionálního zabarvení. Ve dvou experimentech s rozdílným trváním prodlevy mezi prezentací klíčových stimulů (stimulus onset asynchrony, SOA) jsem zkoumala reakční časy a správnost odpovědí rodilých mluvčích němčiny, kteří měli za úkol kategorizovat slova, zatímco byli rozptylováni fotografiemi emocionálních obličejů. Při delší SOA (900 ms) nebyly nalezeny žádné vlivy emocí na sémantickou kategorizaci. Ačkoli při kratší SOA (200 ms) také nebyly ovlivněny reakční časy, vliv emocí byl patrný na správnosti odpovědí. Po negativním emocionálním primingu udávali účastníci více správných negativních odpovědí než správných pozitivních odpovědí. Opačný vzorec reakcí byl patrný po pozitivním primingu.

Tento výsledek nemůže být vysvětlen jako důsledek vlivu emocí na šíření aktivace v mozku ani jako důsledek interference emocí s emočním nábojem kategorizovaných slov, což jsou vysvětlení nejčastěji používaná v předchozím výzkumu. Na rozdíl od těchto vysvětlení, která předpokládají vliv emocí na úrovni zpracování jazyka, výsledky mého výzkumu odpovídají spíše ovlivnění na úrovni rozhodovacích tendencí: pozitivní tvář primuje pozitivní odpověď, negativní tvář primuje negativní odpověď. Tyto tendence by měly být brány v úvahu v budoucích studiích zabývajících se emocemi v souvislosti s úkolem zahrnujícím rozhodování, neboť mohou ovlivňovat další sledované efekty.

Osvojování mateřského jazyka

Anna Kadlecová a Marek Nagy

sobota 9:30–12:45 v místnosti 1
9:30–11:00 příspěvky účastníků, 11:15–12:45 workshop

Anotace workshopu

V oblasti osvojování jazyka sice v posledních desetiletích došlo k velkému posunu od výzkumu téměř výhradně na angličtině k novému zájmu o další jazyky (nevyjímaje ani češtinu), přesto data pro jazyky flektivní (či aglutinační) pořád spíše chybí. Ukazuje se však, že otázka gramatické struktury jazyka, resp. jazykového inputu, je muž je dítě vystaveno, je i v této oblasti podstatná a že bohatství dat z různých jazyků má nepochybně pozitivní dopady nejen na specializovaný popis osvojování toho kterého jazyka, ale i na formulaci obecnějších teoretických závěrů či předpokladů.

Tuto skutečnost bychom rádi demonstrovali na výzkumu osvojování slovo tvorby, především v kontrastu angličtiny a slovanských jazyků, kromě toho ve workshopu představíme svůj dosavadní výzkum českých kompozit.

Od těch, kteří by rádi aktivně vystoupili, však uvítáme i příspěvky z dalších oblastí a specializací v rámci osvojování mateřského jazyka.

Baterie sémantických rysů u dětí

Kristýna Konečná (FF UP)

sobota 9:30–10:00 v místnosti 1

Sesbíraná baterie sémantických rysů od dětí ve věku 8–9 let může přispět k popisu mentální reprezentace pojmů v mysli. Podává nám informace o obsazích významů pojmů. Baterie sémantických rysů byly vytvořeny v některých zahraničních zemích, v českém prostředí ale absentují. Proto byly rysy vybraných pojmů základní slovní zásoby sesbírány, zpracovány do přehledných tabulek, statisticky vyhodnoceny a interpretovány.

Vedle samotných statistických výsledků jsme se zaměřili na vybrané problémy týkající se osvojování významu:

(1) Podle teorií o vývoji pojmového myšlení nastává kolem 8–9 roku života přelom, kdy dítě přechází od myšlení pomocí konkrétní zkušenosti k myšlení abstraktnějšímu. Podle našich zjištění lze sledovat v získaném materiálu přechod, kdy některé děti své odpovědi formulují ještě velmi konkrétně a jiné už pracují s pojmy abstraktněji.

(2) S první tezí souvisí i otázka, do jaké míry mají děti v tomto věku tendence kategorizovat pojmy do nadřazených kategorií. Zdá se, že děti mají tendence kategorizovat některé typy pojmů více než pojmy jiné.

(3) Dále jsme pracovali s hypotézou, že by, podle teorie prototypů, mohlo docházet k častějšímu kategorickému zařazování pojmů s prototypickými vlastnostmi. V určité míře byla tato tendence skutečně u vybraných pojmů zaznamenána. Pro vybrané pojmy děti uváděly nejčastěji sémantické rysy vyjadřující vizuální vnímání, často také byla uváděna funkce – tzn. informace, k čemu pojem (respektive předmět) slouží.

Statistické výpočty byly zaměřeny: (1) na produkční frekvenci, která je dána jako odhad podmíněné pravděpodobnosti, že dítě zmíní rys, který je zkoumán, (2) na určení míry závislosti mezi jednotlivými rysy, tzv. korelační koeficienty.

Na získaném materiálu je možné pozorovat bezprostřední dětskou kreativitu.

Vývoj vypravování u dětí staršího školního věku

Ivana Čepková (FF UK)

sobota 10:00–10:30 v místnosti 1

Nabízený příspěvek přímo navazuje na vystoupení na prvním ročníku konference Lingvistika Praha 2013 a vychází z přímého výzkumu pro disertační práci na stejné téma.

V tomto výzkumu je sledována dovednost dětí staršího školního věku (II. stupeň základní školy) tvořit vypravování (příběh) písemnou formou ve školní výuce slohové výchovy, především pak kvalitativní vývoj této dovednosti v období téměř dvou let.

Jsou sledovány tři skupiny dětí – běžné školní třídy na státní základní škole: od počátku šestého ročníku do konce sedmého, od začátku sedmého ročníku do konce osmého a od počátku osmého ročníku do konce devátého (celkem cca 60 dětí).

Děti tvoří písemná vypravování na zadané téma v odstupu šesti měsíců, celkem budou od každého sledovaného dítěte shromážděny čtyři práce. V současném stádiu zkoumání jsou již vyhotoveny a rozebírány práce tři, poslední budou napsány v květnu 2014.

Každá práce je posuzována z následujících deseti hledisek:

- 1) Volba tématu – Jak dítě volí téma, pokud má možnost výběru, popř. jak uchopí předložené téma?
- 2) Shromažďování a selekce materiálu – Využívají děti vlastní zážitky, zážitky blízkých, ovlivňuje je četba, sledování televize, popř. počítačové hry apod.?
- 3) Kompozice vypravování – Dokáže dítě vytvořit všechny důležité části vypravování s jejich logickou návazností?
- 4) Tvorba osnovy a členění textu na odstavce – Umí dítě sestavit osnovu odpovídající příběhu v bodech stručných a výstižných, dovede rozčlenit text na smysluplné části?
- 5) Délka práce – Sledujeme počet slov a větných celků.
- 6) Slovní zásoba – Zajímá nás bohatství slovní zásoby, funkční užívání citově a slohově zbarvených slov.

- 7) Skladba, větná stavba – Zkoumáme správný slovosled, logickou návaznost vět, „obratnost“ vyjadřování.
- 8) Prostředky, jimiž dosahujeme dějového napětí – Posuzujeme funkční užití přímé řeči, přítomného času, krátkých zvolacích vět, přirovnání apod.
- 9) Pravopis – Zajímají nás nejčastější pravopisné chyby.
- 10) Čitelnost písma, celková úprava práce.

Navrhovaný příspěvek bude mít zcela praktický charakter – prezentace autentických dětských prací (samozřejmě anonymně), jejich rozborů a dílčí výsledky výzkumu.

Variabilita vývoje počáteční čtenářské gramotnosti u dětí s rizikem dyslexie

Veronika Bláhová (PedF UK, PsÚ AV ČR)

sobota 10:30–11:00 v místnosti 1

Děti nastupující povinnou školní docházku vykazují velké rozdíly v dosažené úrovni vývoje jazykových dovedností, které lze považovat za předpoklady pro úspěšné osvojení čtení a psaní.

Příspěvek představuje seznámení s výzkumným projektem, jehož cílem je zmapovat dynamiku vývoje počáteční čtenářské gramotnosti u dětí předškolního a raně školního věku. Pozornost je zaměřena na porovnání výkonů kontrolní skupiny typicky se vyvíjejících jedinců se dvěma skupinami experimentálními – dětmi se specificky narušeným vývojem řeči a dětmi s rodinným rizikem dyslexie – u nichž existuje vyšší pravděpodobnost vzniku specifických poruch učení.

Metodologické ukotvení studie spočívá v opakované aplikaci testových baterií administrovaných k účelu zjištění aktuálních vývojových úrovní v oblastech jazykových (fonologie, morfologie, syntax, sémantika) a školních dovedností.

V rámci výzkumných snah by měly být zodpovězeny otázky pokrývající problematiku v celé její šíři, tj. která oslabení jsou pro skupinu dětí z experimentálních skupin typická a která mají největší vazbu na formující se problémy ve čtení a psaní; zda dochází v průběhu prvních dvou ročníků k dalšímu rozvoji v dílčích funkcích; jaké jsou vztahy mezi dílčími funkcemi a problémy ve čtení a jakou roli sehrávají v tomto procesu jednotlivé jazykové roviny. Prostřednictvím komparace specifického vývoje dětí s a bez následně diagnostikované poruchy učení rovněž dojde k identifikaci prediktorů, které mohou signalizovat budoucí problémy s osvojováním gramotnosti.

Výsledná data mohou poté přispět k rozvoji trendu systematického vyhledávání rizikových jedinců a upozornit na potřebu stimulace v konkrétních oblastech selhávání již v předškolním věku.

Volná sekce I.

čtvrtek 14:30–16:00 v místnosti 300

Reduplikace jako způsob vyjádření emocionality v současné francouzštině a její odraz v jazyce dětí a mládeže

Radka Fridrichová (PedF UHK)

čtvrtek 14:30–15:00 v místnosti 300

Cílem tohoto příspěvku je představit jeden ze způsobů tvoření slov v současné francouzštině – reduplikaci, nebo-li zdvojení (ve francouzském jazyce označováno jako *redoublement* nebo *réduplication*) – a jeho specifický výskyt v jazyce mládeže a dětí.

Reduplikace je jevem, který se vyznačuje opakováním hlásek, slabik (počátečních či koncových), morfémů, slov nebo jejich částí. Hauser naopak rozlišuje na jedné straně reduplikace afixů a na straně druhé opakování lexikálních základů s ohledem na příslušnost k danému slovnímu druhu.

V dnešním francouzském jazyce má reduplikace své zastoupení zejména na úrovni jazyka mladých a nejmladších. Podle francouzského lingvisty J.-P. Goudailliera (1998, 27–28) je tomu právě z důvodu hravosti v jazyce a repetici za účelem zapamatování, což jsou charakteristické rysy vyjadřování u nejmenšího publika. V jazyce mládeže zastává reduplikace v současné době spíše způsob kódování vlastních myšlenek vyjádřených pomocí slov, jež by neměly být rozluštny dospělými. Nicméně její kořeny jsou mnohem hlubší, než by se mohlo zdát. Čím více nahlédneme do minulosti, tím častěji se s ní totiž setkáme (srov. Šafařík, 1846, 357).

I když je reduplikace procesem, jenž může mít své uplatnění i v širším lingvistickém kontextu, např. zdvojení písmen grafických zkratk označuje množné číslo: *Monsieur (M.)* → *Messieurs = MM., page* → *pages = pp., Sa Majesté (S.M.)* → *Leurs Majestés = LL.MM* (Doppagne, 1991, 79), v tomto příspěvku poukážeme zejména na její hodnoty spojené s vyjadřováním dětí a mládeže, jež jsou často emotivního ražení a svou povahou spadají do registru familiérního a argotického. Právě v této oblasti jazyka bývá zdvojení velmi často doprovázeno dalšími slootovými prostředky, jejichž role bude na závěr potvrzena. Jedná se o *verlan* (spočívající v přesunu pořadí slabik slova) a *trunkaci* (srov. Fridrichová, 2012, 78), která může být dvojí povahy (*aphérèse vs apocope*).

Literatura: FRIDRICHOVÁ, Radka (2012): *La troncation en tant que procédé d'abréviation de mots et sa perception dans le français contemporain*. Olomouc: Nakladatelství UP. ● GOUDAILLIER, Jean-Pierre (1998): *Comment tu tchatches*. Paris: Maisonneuve et Larose. ● HAUSER, Přemysl (2004): Zdvajování jako slootovný proces. *Jazykověda Linguistica*, 214/4, s. 151–158. ● ŠAFAŘÍK, Pavel Josef (1846): O tvoření slov zdvojováním kořene. *Časopis českého muzea*, s. 355–368.

Metrická inovace ve francouzském a českém RAPu

Polina Chodaková (FF UK)

čtvrtek 15:00–15:30 v místnosti 300

Cílem příspěvku je nastínit některé metrické kategorie charakteristické pro vzájemně se prolínající žánry rap a reggae. Výchozím bodem je předpoklad, že jednotlivé jazykové, ale i hudební proměnné se podílí na možnosti danou píseň stylově zařadit. Rozsah a průměrné hodnoty některých z nich jsou relativně přesně měřitelné, například průměrná délka přízvukového taktu či počet beatů za minutu a s ním korelovaná rychlost dikce. Hodnoty opatřené sluchovou metodou se částečně opírají o intuici mluvčího-posluchače: například pauzy pomáhají stanovit hranice textových řádků, které často nejsou z rýmů jednoznačně odvoditelné. Umístění textu vzhledem k pevné struktuře hudebního doprovodu odhaluje četné přesahy a zároveň umožňuje určit umístění nejsilnějšího downbeatu. Dalšími zkoumanými výslovnostními jevy jsou jednak přesnost, s jakou jsou silným beatům přiřazeny jednotlivé slabiky, a s ní související výskyt synkop. Kombinace hudebního metru a seskupení prozodických jednotek tedy vytváří komplexní, avšak teoreticky uchopitelný rytmus. Cílem prezentace je ilustrovat popis souboru 200 písňových textů rapu a reggae (jejich prvních 20–30 nádechových skupin – počítaných odděleně v případě písní interpretovaných vícero zpěváky/rappery), a to z hlediska částečně diachronního (texty jsou rozděleny podél časové osy do pěti období) a především mezijazykového (první polovina písní je českých, druhá je ve francouzštině). Jako optimální zápis textů je pro tento účel zvolena metrická mřížka s 16 pozicemi, která odpovídá hudebním taktům a zároveň od metru abstrahuje melodii. Každá píseň se jeví jako zástupce reggae či rapu často podle míry, kterou se data odchylojí od norem mluveného jazyka bez poetického zabarvení.

Postoj kreolů k národním jazykům – Seychely

Monika Drážďanská (FF UP)

čtvrtek 15:30–16:00 v místnosti 300

Příspěvek, jenž se řadí do oboru sociolingvistiky, má za cíl seznámit posluchače s problematikou kreolských jazyků a s jazykovou situací na Seychelách. Kreolské jazyky, o kterých bude řeč, započaly svůj vývoj v šestnáctém století ve specifickém historickém, geografickém a sociálním kontextu. Zámořská expanze evropských mocností a zemědělská exploatace za pomoci otrocké síly vytvořily podmínky pro formování nových společenství. Jedním z nich je i Seychelská republika, oblast kolonizovaná nejprve Francouzi, posléze Brity, a kde po sobě oba kolonizátoři zanechaly výrazné stopy, jazykové i kulturní. V kreolských oblastech, jež byly ze své podstaty původně závislá území, je zcela obvyklým jevem koexistence dvou a více kódů a z toho vyplývající diglosie. V první části se blíže seznámíme se souvislostmi osídlování Indicko-oceánské oblasti a jednotlivými faktory, které je třeba brát v potaz při studiu dané problematiky: jazyková norma, proces kolonizace, jednotliví aktéři kolonizace a jejich původní jazyky. Druhá část nás zavede na Seychely samotné a představí terénní výzkum provedený v rámci doktorské práce. V zemi jsou tři oficiální jazyky (angličtina, francouzština, kreolština), a ač se stát snaží pomocí cílené jazykové výuky dosáhnout tzv. vyrovnaného trilingvismu, je zde markantní anglicko-kreolská diglosie. Data získaná pomocí anonymního strukturovaného dotazníku nám pomohou přiblížit postoj Seychelanů vůči kreolštině a jejich stanovisko k užitečnosti tohoto jazyka. Zaměříme se na otázky důležitosti prvků jako je četba, literární produkce a názor na jazyk školství.

Volná sekce II.

čtvrtek 16:30–18:00 v místnosti 300

Vliv genderu na hodnocení anekdot

Klára Prchlíková (FF UK, ÚJČ AV ČR)

čtvrtek 16:30–17:00 v místnosti 300

Ve svém příspěvku představím výsledky výzkumu, jenž se zabývá vlivem genderu na produkci a recepci humoru. Abych mohla pojmut tuto problematiku co nejdříve, zaměřím se jednak na humor ve vztahu ke komunikaci, jednak na anekdoty jako typický žánr humoru.

Vztahem humoru ke komunikaci se zabývají čeští i zahraniční lingvisté (např. Zeman, 2000; Čechová, 2003; Tannenová 1995, 2005). Ráda bych navázala (nejen) na tyto práce analýzou nahrávek, které jsem pořídila v roce 2012. Jedná se převážně o párové neformální rozhovory (mluvčí vždy pojil příbuzenský vztah). Rozhovorů se účastnili čtyři ženy a čtyři muži ve věku 23–54 let. Analýze budou podrobeny všechny části rozhovoru, v nichž se vyskytuje humor (celkem se jedná o cca 50 jednotlivých užití humoru), pro jejich rozbor využiji především metody konverzační analýzy. V návaznosti na práce o genderovém vlivu na komunikaci budu zkoumat, zda se tento vliv projeví i při produkci humoru a jeho recepci.

Čeští lingvisté věnují již několik let pozornost (především) jazykové stránce anekdot (Bečka, 1946; Komárek, 1992). V zahraničí lingvistice však nezůstalo jen u těchto formálních rozborů, proběhly zde výzkumy zaměřené na hodnocení anekdot mluvčími, přičemž byl opakovaně brán zřetel na vliv genderu na toto hodnocení (z posledních např. Abel–Flick, 2012). Ukázalo se, že ženy a muži hodnotí rozdílně především anekdoty, jež jsou tematicky zaměřené právě na muže nebo ženy. Abych mohla porovnat výsledky tohoto zahraničního výzkumu s výzkumem provedeným na českých mluvčích, vytvořila jsem dvě varianty dotazníku, sestávající z 24 vtípů různých druhů (neutrální, vulgární, urážlivé, absurdní apod.), které jsou hodnoceny na šále „není vůbec vtipné – velmi vtipné“. Sběr dotazníkových dat začal nedávno a právě probíhá. Dotazník je volně přístupný na internetu. Cílem tohoto výzkumu je zjistit, zda se vliv genderu projeví při hodnocení anekdot i u českých mluvčích, a pokud ano, jaké druhy anekdot budou muži a ženy hodnotit rozdílně.

Literatura: BEČKA, Josef Václav. 1946. Komika a humor v jazyce. *Naše řeč*, 30, s. 71–78, 111–120. • KOMÁREK, Karel. 1992. Jazykové prostředky vtipnosti anekdoty. In: Kalhous, Zdeněk a Všeticka, František (eds.). *Studia Philologica* 3. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého. • TANNENOVÁ, Deborah. 2005. Irony and Joking. In: Tannenová, Deborah. *Conversational Style: Analyzing Talk Among Friends*. New York: Oxford University Press, s. 163–179. • TANNENOVÁ, Deborah. 1995. *Ty mi prostě nerozumíš: jak spolu mluví ženy a muži*. Praha: Mladá fronta. • ZEMAN, Jiří. 2000. Humor v každodenní komunikaci. In: Gajda, Stanisław a Brzozowska, Dorota. *Świat humoru*. Opole: Uniwersytet Opolski, s. 95–99.

Emoce v memoárech vojáků

Jana Maroszová (FF UK)

čtvrtek 17:00–17:30 v místnosti 300

Třicetiletá válka vešla do evropských dějin jako strastiplné období, v němž zahynulo mnoho lidí nejen v boji, ale i v důsledku moru či vyhladovění. Z uvedené epochy se dochovaly paměti psané nejen panovníky či duchovními, jako například opaty klášterů, ale k dispozici jsou též zápisky vojáků, přímých účastníků bojů (deník Petra Hagendorfa a Augustina von Fritsche; viz literatura). Při čtení pamětí Augustina von Fritsche a deníku Petra Hagendorfa je nápadný ryze pragmatický popis bitev, ale i věcné líčení válečných zranění. Emocionálně laděné komentáře utrpení se vyskytují v této souvislosti jen velmi zřídka. Že by snad oba dokumenty byly prosty emocí? Podle moderní psychologie je naše chování emocionální vždy, i v situacích, které bychom nazvali emocionálně neutrálními.

Cílem příspěvku, v němž se zaměřím na německy psané memoáry obou vojáků Třicetileté války, bude jazykový a stylistický rozbor, jenž má objasnit, pomocí jakého výraziva a jakých stylistických prostředků je možné v textu vyjádřit různé emoce. Rozbor hledá odpověď na otázku, zda a nakolik oba raně novověké dokumenty zachycují emocionalitu autorů.

Literatura: PETERS, Jan (ed.) (1993): *Ein Söldnerleben im Dreißigjährigen Krieg: Eine Quelle zur Sozialgeschichte*. Berlin: Akademie Verlag. • WASSENBERG, Eberhard [1647]: *Der Erneuerder Teutsche FLORVS WASSENBERG Mit Animaduersionen Addition: vnd Correctionen deren in vorigen Ein geruckten, vngleichen Hystorien: verbessert; der Warheit restiturt, und biß Anno 1647. Continuirt*. Franckfurt. Bey Anthoni Hummen. • WESTENRIEDER, Lorenz (ed.) (1792): *Tagebuch des Augustin von Fritsch (Obersten und Commendanten der Stadt Weyden) von seinen Thaten und Schicksalen im dreyßigjährigen Krieg, aus der Originalhandschrift*. In: *Beyträge zur vaterländischen Historie, Geographie, Statistik, und Landwirtschaft, samt einer Uebersicht der schönen Literatur*. Bd. IV. Hrsg. v. Lorenz Westenrieder. München: Lindauer, s. 105–191.

Funkce aktualizačních částic

Barbora Štěpánková (ÚJČ AV ČR)

čtvrtek 17:30–18:00 v místnosti 300

Zdůrazňovací funkce je jedním z charakteristických rysů částic. Pro částice aktualizační je tato funkce dokonce funkcí konstituující daný typ. Mezi tyto částice řadíme např. výrazy *jen, pouze, akorát, také, hlavně* atd. Zdůrazňovací funkce však není jejich funkcí jedinou. Lze ji (do určité míry) oddělit od funkce rematizační, tj. role těchto částic v aktuálním členění (upozorňují na větší míru výpovědní dynamičnosti). Při popisu sémantiky těchto výrazů se zpravidla zmiňuje také jejich schopnost být spouštěčem presupozice. Od této funkce se odvíjí i účast aktualizačních částic na výstavbě a soudržnosti textu.

Tento příspěvek se kromě výše uvedených funkcí, které jsou v české lingvistice do značné míry popsány, bude zabývat hlavně užitím aktualizačních částic ve funkci spojek či spojkových součástí (modifikátorů), kterému bývá věnována jen okrajová pozornost. Př.:

- (1) *Ocenění si velmi vážím, jen mám trochu výhrady k tomu, že je za celoživotní tvorbu.*
 - (2) *Absolvování je nic nestálo, také hlídání dětí bylo v rámci kurzů zdarma.*
 - (3) *Kšeftoval jsem, a hlavně jsem převážel všelijaký zboží někam, kde by trochu vychladlo.*
 - (4) *To není výmluva, pouze vysvětlení.*
- (Všechny příklady pocházejí z korpusu SYN, ÚČNK.)

Jak je naznačeno v příkladech 1–4, aktualizační částice ve zkoumaných případech připojují jak větu, tak větný člen. V textu se pokusíme najít hranici mezi spojkovou a částicovou platností těchto výrazů a definovat kritéria, jejichž pomocí lze toto rozmezí určit. Dále nás zajímá, jestli se částicové vs. spojkové užití u jednotlivých sémantických typů aktualizačních částic nějak odlišuje.

Literatura: *Český národní korpus – SYN* [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Cit. 10. 1. 2014. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Volná sekce III.

pátek 10:00–11:30 v místnosti 104

Pár poznámek o primární a sekundární gramatikalizaci

Martin Konvička (FU Berlin, UP Olomouc)

pátek 10:00–10:30 v místnosti 104

Prezentovaný příspěvek si dává za cíl nabídnout nový pohled na problematiku gramatikalizace, která se v posledních několika dekádách stala vysoce aktuálním tématem nejen v rámci historiolingvistiky ale i v rámci obecné jazykovědy. V tomto příspěvku budou představeny některé úvahy ohledně teorie jazykové změny zabývající se vznikem nových gramatických prvků.

Samotný pojem *gramatikalizace* byl poprvé popsán Antoinem Meillem (Meillet, 1912) a jeho definice byla v následujících desetiletích dále rozpracovávána dalšími lingvisty jako například Kuryłowicz (1965), Lehmann (1995) nebo Hopper & Traugott (2003).

Většinou bývá gramatikalizace definována jako kvalitativní změna po ose (*cline*) začínající u autonomních prvků lexikonu a směřující až k vázaným morfémům. Dle jedné z mála obecně přijímaných představ o gramatikalizaci se jedná o proces směřující od méně gramatických tvarů k tvarům více gramatickým. Tuto gramatikalizační osu však lze rozdělit na dvě části, tj. primární a sekundární gramatikalizaci (Traugott, 2002), přičemž primární gramatikalizace představuje přechod z lexikonu ke gramatice a sekundární popisuje další vývoj struktur již gramatikalizovaných.

Nový přístup, navrhovaný v předkládaném příspěvku, spočívá v rozlišení primární a sekundární gramatikalizace jako dvou rozdílných procesů. Primární gramatikalizace pak spočívá v kvalitativní změně z lexikální ke gramatické struktuře a na sekundární gramatikalizaci je pohlíženo jako na kvantitativní změnu vedoucí ne ke gramatičtějším strukturám, ale k většímu počtu gramatických struktur.

Výše zmíněné pojetí gramatikalizace jako procesu založeného na reanalýze, umožňuje, na rozdíl od pojetí založeném na vývoji gramatických struktur po ose (viz výše), rozlišovat tři různé možnosti vývoje: gramatizaci, regramatizaci a degramatizaci (Andersen, 2006). Tento pohled na gramatikalizaci také upouští od tradiční morfocentricity a umožňuje tak například vhodnější popis analytických konstrukcí.

Literatura: ANDERSEN, Henning (2006): Grammatization, regrammatization, and degrammatization: Tense loss in Russian. *Diachronica*, 2, s. 231–258. ● HOPPER, Paul J. & TRAUOGOTT, Elizabeth Closs (2003): *Grammaticalization*. Second Edition. Cambridge: Cambridge University Press. ● KURYŁOWICZ, Jerzy (1965): The Evolution of Grammatical Categories. *Diogenes*, 13 (51). s. 55–71. ● LEHMANN, Christian (1995): *Thoughts on Grammaticalization*. München: LINCOM Europa. ● MEILLET, Antoine (1912): L'évolution des formes grammaticales. *Scientia*, 12 (26). s. 130–148. Reprint Meillet, Antoine (1982): *Linguistique historique et linguistique générale*. Champion: Paris. s. 130–148. ● TRAUOGOTT, Elizabeth Closs (2002): From etymology to historical pragmatics. In *Studies in the History of English Language*. Minkova, Donka & Robert Stockwell (eds.), Berlin: Mouton de Gruyter. s. 19–49.

Kontrastivní studie hyperboly v češtině a angličtině.

Korpusová studie

Anežka Macháčková (FF UK)

pátek 10:30–11:00 v místnosti 104

Pojem hyperbola je často, hlavně kvůli svému původu, spojován s literární teorií. Je tomu teprve nedávno, kdy se hyperbola či nadsázka stala předmětem výzkumu v kontextu běžného hovorového jazyka (Leech, 1983, McCarthy & Carter, 2004, Claridge, 2011). I tato studie chápe hyperbolu jako součást každodenní komunikace, tedy jako jazykový akt, který vyjadřuje postoje a emoce mluvčího.

Studie zkoumá užívání hyperboly či zveličování v běžném hovorovém jazyce v češtině a angličtině. Činí tak skrze porovnávání dvou vzorků čítajících 100 českých a 100 anglických příkladů hyperbol, které byly náhodně excerpovány z mluvené části Českého národního korpusu *ORAL2008* a z mluvené složky British National Corpus. Získané vzorky jsou nejprve podrobeny analýze z hlediska formálního (zastoupení výrazových prostředků). Dle Claridgové (2011: 49–58) zde rozlišujeme hyperboly jednoslovné, víceslovné a větné. Každý výskyt jednoslovné hyperboly je dále klasifikován podle slovního druhu. Zadruhé jsou vzorky analyzovány z hlediska sémantického, tedy v jakém poměru jsou zastoupeny kvantitativní a kvalitativní hyperboly v obou vzorcích. Zatřetí jsou předmětem zájmu sémantické pole představující zdroj nadsázky, takže jsou vzorky podrobeny analýze z hlediska lexikálně-sémantického. Práce tímto testuje hypotézu hyperbolických univerzálií v češtině a angličtině. Rozbor je dále zaměřen na porovnání výskytu ustálených hyperbolických výrazů oproti kreativním hyperbolickým novotvarům.

Výsledky zjištěné v obou složkách vzorku, české a anglické, jsou srovnány s cílem určit podobnosti a odlišnosti v užívání hyperbol či zveličování v těchto jazycích. V neposlední řadě si práce klade za cíl stanovit četnost výskytu hyperboly v obou jazycích.

Literatura: Claridge, C. (2011). *Hyperbole in English: A Corpus-based Study of Exaggeration*. Cambridge: Cambridge University Press. • Leech, G. (1983) *Principle of Pragmatics*. Essex: Longman. • McCarthy M. & R. Carter (2004) 'There's million of them: hyperbole in everyday conversation'. *Journal of Pragmatics* 36, 149–184.

Průběhové tvary anglických stavových sloves a jejich české ekvivalenty

Michaela Čakányová a Lucie Černá (FF UP)

pátek 11:00–11:30 v místnosti 104

Tento příspěvek se zabývá výskytem průběhových tvarů anglických stavových sloves, která vyjadřují postoj mluvčího (*love, like, hope, want, enjoy, wish*). Tato slovesa se obvykle objevují v prostém tvaru, průběhový tvar (složený z pomocného slovesa *být* a plnovýznamového slovesa ve tvaru *-ing*) je pro ně netypický a podle Vendlera (1957, s. 144) dokonce i gramaticky nesmyslný, což ilustruje slovesem *love* (1).

(1) **I/? I am loving you.*

Nicméně v posledních letech roste užití tohoto tvaru, což lze ověřit např. v korpusu COHA (Corpus of Historical American English), kde lze přehledně sledovat nárůst průběhových tvarů anglických stavových sloves a kde příklady typu (2) nejsou zcela výjimečné.

(2) *Whatever happens, be sure that I am loving you with all my heart [...]*
(BAC, 1922)

S tímto tvarem slovesa *love* (3) se dnes můžeme navíc běžně setkat v dříve nemyslitelném reklamním sloganu nejmenované nadnárodní společnosti.

(3) *I'm loving it.* (MCD, 2003)

Proto tedy stojí za povšimnutí, k jakým změnám významu stavových sloves tu dochází. Jelikož se zdá, že jde o posun či obohacení významu daných sloves, nabízí se srovnání s dalším jazykem a to prostřednictvím překladového korpusu. Ideálním zdrojem potřebných dat byl tedy Intercorp, projekt Českého Národního korpusu. V první fázi byl použit jako zdrojový jazyk angličtina, ve druhé fázi čeština. Vytvořeny byly dva subkorpusy. Zdrojovým jazykem jednoho z nich byla angličtina (7 277 681 tokenů), druhého čeština (1 732 771 tokenů). Vyhledány byly všechny tvary anglického slovesa *být* (*be*) přímo následované průběhovým tvarem jednotlivých stavových sloves. Ze srovnání obou jazyků jasně vyplývá, že skutečně dochází k posunu významu. Možné významové odstíny lze roztrždit do několika kategorií podle míry zdvořilosti, dynamičnosti, či intenzity, kterou vyjadřují.

Literatura: VENDLER, Zeno. (1957): Verbs and times. *The philosophical review*, 66.2, s. 143–160.
● *Český národní korpus – InterCorp* [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK v Praze. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>. ● DAVIES, Mark. (2010-) *The Corpus of Historical American English: 400 million words, 1810-2009*. Available online at <http://corpus.byu.edu/coha/>.

Volná sekce IV.

pátek 9:30–11:30 v místnosti 18

Funkce prostředků epistemické modality ve zpravodajství

Kateřina Danielová (FF UP)

pátek 9:30–10:00 v místnosti 18

Výzkum si klade za cíl zmapovat repertoár prostředků subjektivní a objektivní epistemické modality a jejich funkce v textech televizního zpravodajství. Analýze bude podroben materiál excerpovaný z 30 náhodně vybraných relací Událostí České televize a z Televizních novin TV Nova.

- (1) *Plán byl nejspíš takový, dostat se dovnitř a ukrást, co se vejde do tašek.* (TN, 12. 1. 2014)
- (2) *Podívejte se, jsou tady tisíce střepin z rozmetaného balkonu, to rozhodně mohlo někoho zranit.* (TN, 12. 1. 2014)
- (3) *S rodinou podle bratra příliš dobře nevychází (...) Policie ho stíhala už víckrát, hlavně kvůli drogám, které zřejmě vezl i včera.* (Události, 12. 1. 2014)

Ve srovnání veřejnoprávního a komerčního média se odráží zaměření textů na různé cílové skupiny i odlišné zpracování informačních obsahů (a postavení zpravodajských hodnot). Televizní zpravodajství jako specifický typ textu kombinuje rysy mluveného textu beroucího ohled na srozumitelnost pro potenciální adresáty a rysy komunikace, promítající do sdělení mediální organizaci. (Trampota, 2006)

Na formování konečné podoby textu se obvykle podílí více osob, proto bude materiál pro účely analýzy rozdělen do dvou kategorií, studiové texty a živé vstupy redaktorů budou hodnoceny odděleně, díky tomu získáme data o vlivu spontánního vyjadřování na míru vyjadřované jistoty.

Analýza bude sledovat vliv epistemických signálů (vlastního) mínění na celkové objektivní vyznění zprávy. Při analýze objektivity vycházíme z Westerstahlova konceptu (Westerstahl, 1983). Součástí analýzy bude srovnání epistemických prostředků z hlediska jejich objektivizační versus subjektivizační síly. Pokusíme se odpovědět na otázku, jakou měrou se epistemická modalita podílí na vytváření obrazu dané zpravodajské relace v povědomí jejích diváků. Při rozboru textů bude věnována pozornost i subjektivně hodnotícímu potenciálu užitých výrazových prostředků (s důrazem na prostředky lexikální a syntaktické) a jejich podílu na epistemické podobě sdělení.

Literatura: TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*. Praha: Portal, 2006. • WESTERSTAHL, Jorgen. Objective News Reporting: General Premises. *Communication Research*, 1983, roč. 10, s. 403–424.

Centra pozornosti v teorii centeringu

Alena Poncarová (FF UK)

pátek 10:00–10:30 v místnosti 18

Při svém výzkumu navazování koreferenčních řetězců v českém textu z perspektivy teorie centeringu jsem narazila na několik problematických míst, která klasifikaci (viz níže) komplikují. Vzhledem k relativní neznámosti teorie centeringu v českém prostředí jsem se tedy rozhodla přistoupit k poněkud teoretičtějšímu příspěvku a zaměřit se na tzv. centra pozornosti.

Základní metodou teorie centeringu je klasifikace entit do tří typů:

- Cf (forward-looking centers): otevírají možnost založit koreferenční řetězec; „The set of forward-looking centers represents discourse entities evoked by an utterance U in a discourse segment D.“ (Walker et al., 1998)
- Cb (backward-looking centers): byla předchozí výpověď uvedena do diskurzu; „The backward-looking center is a special member of the Cf, which represents the discourse entity that the utterance U most centrally concerns, similar to what is elsewhere called the ‘topic’ [...]. The Cb entity links the current utterance to the previous discourse.“ (ibid)
- Cp (preferred centers): z hlediska hierarchie center pozornosti jsou nejvíce exponovaná; „The highest ranked member of the set of forward-looking centers is referred to as the preferred center.“ (ibid)

Existuje několik pravidel, která je nutné dodržovat: např. Cf musí být ve výpovědi realizováno; Cb je ve výpovědi pouze jedno; centrem pozornosti Cb se stává taková entita, která v předchozí výpovědi plnila funkci Cp; pronominalizovaná entita se stává Cb; výpověď nemusí obsahovat žádné Cb apod. Postup přiřazování hodnot Cf, Cb a Cp demonstruje následující příklad:

*Češi chtějí vidět Jaromíra Jágra.
Jejich touha vyprodala O2 arénu.*

Jmenným frázím v (1) přiřadíme Cf, *Češi*_{Cf}, [*Jaromír Jágr*]_{Cf}; přiřadíme Cp podmětu *Češi*_{Cf}, *Cp*; hodnota Cb zůstává neobsazena. V rámci (2) všem jmenným frázím přiřadíme Cf, [*jejich touha*]_{Cf}, [*O2 aréna*]_{Cf}; přiřadíme Cp podmětu, [*jejich touha*]_{Cf}, *Cp*; Cb lze určit: [*jejich touha*]_{Cf}, *Cp*, *Cb*.

Všechny tyto zásady teorie centeringu budou v mém příspěvku doloženy na konkrétním jazykovém materiálu s upozorněním na problematická místa týkající se například komplikace při zájmenném odkazování (osobní vs. ukazovací zájmena). Podobně problematickými jevy z hlediska přiřazování center pozornosti jsou případy, kdy je v rámci rozvité jmenné fráze navazováno pouze na její část, nebo případy, kdy má změna slovosledu vliv na interpretaci významu: *Nedal jsem ten dopis na stůl. – ale na poličku vs. Nedal jsem na stůl ten dopis – ale knihu.*

Literatura: WALKER, Marilyn., Joshi, Aravind & FRIEDMAN PRINCE, Ellen (1998): Centering in Naturally-Occuring Discourse: An Overview. In *Centering Theory in Discourse*. Walker, Joshi, Friedman Prince (eds.), 1–25. Oxford: Oxford University Press (Clarendon).

Sociolingvistické aspekty jazykovej komunikácie Slovákov v multilingválnom prostredí vo Vojvodine

Marina Hrib (Slavistický ústav JS SAV)

pátek 10:30–11:00 v miestnosti 18

Autorka sa venuje problematike jazykovej komunikácie príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny, ktorá sa vyvíja v podmienkach spolužitia s inonárodným obyvateľstvom v multilingválnej Vojvodine. Príspevok ponúka pohľad na fungovanie slovenčiny vo Vojvodine cez prizmu výskumu zameraného na percepciu znalosti a používania materinského jazyka vojvodinskými Slovákmí. Cieľom výskumu, uskutočneného formou dotazníkovej metódy, je zistiť názory a postoje respondentov na danú problematiku. Výskumnú vzorku tvoria respondenti všetkých vekových kategórií a z rôznych sociálnych skupín.

Cieľom príspevku je zmapovať a predstaviť súčasný stav jazykového správania sa príslušníkov slovenskej minority vo väčšinovom srbskom prostredí. V snahe naplniť tento cieľ, dostatok priestoru venuje procesom jazykovej „hybridizácie“, archaizácie jazyka, marginalizácie významu materčiny, ako i otázkam jazykového bilingvizmu a dvojitej identity. Zaoberá sa aj úrovňou jazykovo-komunikačnej znalosti materinského jazyka v tomto enklávnom spoločenstve, ako aj diferencovanosťou rečovej kultivovanosti vojvodinských Slovákov. Berúc do úvahy sociolingvistické kritérium používania slovenčiny podľa generácií, autorka upozorňuje na to, že znalosť slovenského jazyka sa zhoršuje a najviac to cítiť u mladej generácie, ktorá má veľké problémy s osvojovaním si tohto jazyka. Uvedomujúc si, že je materinský jazyk v inoetnickom prostredí spojivom so starou vlasťou a hlavným zdrojom na zachovanie etnickej identity a národného povedomia, autorka svoju pozornosť upriamuje na činitele vplývajúce na zachovanie slovenského jazyka, pomocou ktorých by sa dali spomaliť asimilačné vplyvy a jazyková interferencia zo strany dominantného jazyka, ako i na perspektívy ďalšieho fungovania slovenčiny v tomto štáte.

Sociolingvistické aspekty viacjazyčnosti a jazykovej identity slovenskej menšiny v Rumunsku

Ianko Gubani (FF UKF Nitra)

pátek 11:00–11:30 v miestnosti 18

Akceptáciou princípu jednoty v rozmanitosti, ktorý hlása kultúrna politika Európskej únie, vyplýva potreba dôkladného poznania prejavov vzťahov medzi kultúrami, a teda aj medzi jazykovými spoločenstvami daného štátu. Koexistencia slovenskej národnosti s majoritným obyvateľstvom Rumunska má stáročnú tradíciu. Následkom interakcií jazyka uvedenej menšiny s majoritným (štátnym) jazykom rumunským, dochádza k vzájomnému ovplyvňovaniu a vyakcentovaniu prítomnosti viacjazyčnosti. Príspevok mapuje zistenia stavu jazykovej identity slovenskej menšiny primárne v okresoch Bihor, Salaj, Arad a Timisoara. Prejavy a stav jazykovej identity boli monitorované z generačného hľadiska viacjazyčnosti dotazníkovou metódou. Cieľovou skupinou sú príslušníci dorastajúcej (študenti) inteligencie slovenskej národnosti. Reakcie mladej generácie môžu poslúžiť ako indikátor tendencie dynamiky vzťahov s rumunským obyvateľstvom so zreteľom na ich materinskojazykové potreby. Berúc do úvahy vysokú mieru nekompaktnosti osídlenia sledovanej menšiny, môžeme vidieť, že najčistejšia forma pôvodnej (nárečovej podoby) slovenčiny sa uchovala v obciach úplne osídlených Slovákmi, ktoré sa stávajú tzv. jadrami slovenskej menšiny. Príspevok dokazuje, že v týchto obciach jazyková identita zostava výlučne slovenská a smerom k periférii sa situácia značne mení pod vplyvom majoritného jazyka a kultúry. Z toho jasne vyplýva, že slovenský jazyk je využívaný len v súkromnej komunikácii, vyznačujúcej sa intenzívnym striedaním kódov a vo väčšine prípadov slovenská jazyková identita ustupuje rumunskej. V tejto súvislosti reprezentačným príkladom sú prejavy bilingvizmu v komunikácii členov národnostne zmiešaných rodín. Aj tu sa naším výskumom potvrdila prítomnosť existencie tzv. bietnicity, ktorá sa chápe ako prelínanie komponentov dvoch identít, preferencia jedného z jazykov, alebo kultúrnych stereotypov. Napokon dospievame k záveru, že bilingvizmus preniká nielen do národnej, ale aj do individuálnej sféry, čiže ovplyvňuje nielen objektívne, ale i subjektívne vnímanie okolitej reality – kultúry majoritného spoločenstva a jeho jazyka – ako aj vnímanie samého seba ako osobitej individuality („my“ a „oni“).

